

FINESTRA D'OPORTUNITAT per Miquel Gil

Canviar Espanya: un projecte fracassat

Si bé a **Catalunya** i al catalanisme sempre hi ha hagut sectors que han considerat la independència nacional un bé moral en si mateix, des de la pèrdua de les Constitucions els corrents polítics majoritaris del país s'han particularitzat pels seus intents d'**acomodar** Catalunya a l'Estat espanyol. Coneixedors de l'origen i estructura castellanocèntrics de l'**Espanya-estat**, els moviments polítics catalans van concentrar els seus esforços en reconvertir-la de tal manera que Catalunya s'hi pogués integrar sense ser definitivament assimilada per **Castella**. El corrent central del catalanisme, moviment nascut durant la segona meitat del segle XIX, s'ha caracteritzat fins fa pocs anys per la voluntat de posar fi a l'**hegemonia** castellana dins de l'Estat i substituir-la o bé per un domini compartit o bé, fins i tot, per una hegemonia catalana "light". Per bé que el catalanisme mai no va renunciar al dret a la independència nacional, sovint argumentava que aquesta era inconvenient per raons pragmàtiques i apostava, de manera segurament ingènua, per la transformació de l'Estat espanyol. **Valentí Almirall**, per exemple, assenyalava la fragilitat dels estats petits a la seva època per descartar la independència catalana però reivindicava que si el catalanisme es deturava "en un punt que no arriba al separatisme, no és per falta de dret, sinó perquè no creu convenient exercitar-lo" (Almirall 1979: 95). **Enric Prat de la Riba**, per la seva banda, en

un moment d'auge dels imperis centre-europeus, considerava que la tendència natural del món conduïa a la formació de grans conglomerats d'estats nacionals i apostava per un "imperialisme" català que liderés una federació de "tots els pobles ibèrics, de Lisboa al Roine" (Prat de la Riba 1978: 118) en què cada nació conservés, per mitjà d'**estructures estatals**, la seva singularitat.

Les demandes catalanistes d'un estat compost van xocar ràpidament amb dues parets de formigó armat, que de fet eren dues cares de la mateixa moneda: la **cultura política** castellana, jacobina i menyspreadora de la diversitat, i la bel·ligerància de l'**oligarquia** agrària castellana que controlava l'Estat, que no tenia cap intenció de compartir-lo i molt menys de cedir-ne l'hegemonia a cap imperialisme català. Els plantejaments catalanistes, doncs, havien de superar un escull important: la manca total de predisposició per part de Castella. Després de repetits fracassos, de l'Estatut de Núria, dels fets de 1934 i de dues dictadures, el catalanisme acomodista va començar a adonar-se que Espanya no volia ser canviada. Davant d'aquesta constatació, durant el Franquisme va aparèixer un nou objectiu, el de la **modernització d'Espanya**, fonamentat en un nou mite, que la democratització i creixement econòmic de l'Estat comportaria un canvi en la seva mentalitat pel que feia a les demandes catalanes.

Com és evident avui, l'objectiu bàsic del catalanisme no s'ha acomplert: l'Estat no es reconeix com a **plurinacional**. Per bé que la constitució espanyola estableix una diferència entre "**nacionalitats**" i regions, explícita al mateix article, de forma contradictòria, que es fonamenta en la indissoluble unitat d'una "**Nació**" espanyola. En tots els textos legals i sentències judicials, per les raons que exposarem més avall, només el caràcter de "Nació" de l'Estat tindrà rellevància, essent "nacionalitat" un terme merament decoratiu, quan no ignorat, que només va tenir importància uns pocs anys per aspectes relacionats amb el desplegament competencial autonòmic, que ara és igual arreu de l'Estat, a excepció del País Basc i Navarra. Del fet que l'Estat es consideri, contra l'opinió de la majoria de catalans, una sola nació, se'n deriven moltes conseqüències. Per començar, la pròpia constitució espanyola estableix la **supremacia** de la llengua de Castella, que sense cap **reciprocitat** és oficial arreu de l'Estat i d'obligat coneixement per part de tots els ciutadans. També suposa que la nació catalana sigui equiparada a regions administratives castellanes com Múrcia o

Extremadura i que la cambra territorial de l'Estat, per altra banda mancada de qualsevol incidència real, no sigui cap **contrapès** efectiu a l'hegemonia castellana. També comporta quelcom que seria impensable si es reconegués la condició nacional de Catalunya: que la redacció final de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya sigui en mans d'una majoria parlamentària espanyola i no catalana, a diferència d'allò que succeeix en règims vertaderament federals, on les constitucions dels estats federats s'aproven als seus parlaments. Per últim, la negació de la plurinacionalitat de l'Estat també significa que per mer pes demogràfic la nació castellana **monopolitzi** les institucions de l'Estat: com que no es reconeixen diferents nacions, no hi ha un sistema de contrapesos nacionals que eviti que la judicatura, l'exèrcit o la policia estiguin únicament en mans de Castella.

Aquesta manca de contrapesos a la majoria demogràfica castellana, que **intervé** sense limitacions en la societat catalana, ha significat la total indefensió de la minoria perpètua catalana, que assisteix amb impotència al fet que una **majoria externa** li indiqui com s'ha d'organitzar, imposant-li normes i suprimint-ne de seves, cosa especialment sagnant en aspectes lingüístics, culturals i d'identitat. Amb el pas dels anys molts catalans s'han adonat que la modernització d'Espanya no ha comportat un canvi d'actitud ni de la seva oligarquia ni del poble castellà. L'**Estatut de 2006** va significar un últim intent de canviar la situació per part de Catalunya, que va anar reduint els seus objectius progressivament a mesura que la tramitació avançava, cosa que tampoc va servir: tot i el minvat resultat final aprovat en referèndum, el 2010 el tribunal constitucional espanyol va modificar-ne aspectes substancials mitjançant la tècnica interpretativa i va eliminar-ne d'altres, creant la poc explotada situació que 1) els catalans tenen un estatut que ningú no ha votat i que 2) mitjançant l'eliminació d'articles de l'estatut primigeni s'ha evidenciat que els catalans van votar contra la constitució espanyola.

L'estocada final a l'Estatut perpetrada pel tribunal constitucional espanyol va suposar l'eclosió del **moviment sobiranista**, que constata la impossibilitat de canviar Espanya i la seva cultura política i aposta per constituir un estat català independent. Davant d'aquest moviment, la posició dels partits espanyols majoritaris i de les institucions de l'Estat és unànime: **intransigència**. Tanmateix, comencen a sentir-se alguns cants de sirena que, sense comprometre's a res, i sovint negant-se a tocar el quid de la qüestió, la plurinacionalitat,

apel·len a una etèria **reforma constitucional**. Deixant de banda l'escassa versemblança d'un canvi d'aquestes característiques vistes les posicions majoritàries a Espanya i obviant els dubtes raonables que la sinceritat d'aquestes crides suscita, cal dir que la reforma constitucional en si mateixa no solucionaria el problema. Encara que el principal problema de la constitució espanyola pel que fa a Catalunya rau en la manca de contrapesos que contrarestin l'hegemonia castellana, l'existència de contrapesos no és en si mateixa suficient.

La definició teòrica de la importància dels equilibris institucionals més important amb què avui comptem és, amb permís de **Montesquieu**, la dels pares fundadors dels Estats Units, que creien que la creació d'un espai d'**autonomia pels individus** i de **protecció de les minories** requeria un disseny institucional basat en la separació de poders i en un sistema de pesos i contrapesos que evitessin la tirania. Així, a l'article 10 dels *Federalist Papers* **James Madison** diferencia dues classes de govern popular, la tirànica democràcia pura (la de l'antiga Grècia, on tot es decidia per majoria i on no hi havia separació de poders) i la república (on no hi ha democràcia directa sinó representativa i els poders resten separats i es controlen mútuament). **Madison**, liberal i desconfiat de la naturalesa humana, considerava que només mitjançant un **sistema de càstigs i controls**, es pot evitar que el poder es converteixi en tirania. Tanmateix, ara sabem que amb això no n'hi ha prou. Primerament cal apuntar que el mateix disseny institucional no serveix per diferents estats: la fallida experiència del federalisme a Mèxic, calcat de l'americà, o el control de les institucions per part d'una majoria nacional en el cas d'Espanya ho demostren. Segonament, **Madison** oblidava el pes de la **cultura política** i de l'**educació rebuda** en el funcionament final d'una societat.

La visió parcial de **Madison** és segurament obvia pel bon funcionament del seu model als Estats Units, cosa que és resultat de la bona sintonia entre la cultura política d'arrel protestant d'aquell país i el complex sistema institucional del qual es va dotar. Tanmateix, el fracàs d'aquest mateix model a l'Amèrica llatina posa de relleu que la **cultura política** és un element tan rellevant com les **lleis** a l'hora d'explicar el funcionament d'una societat. Fou **Isòcrates**, nascut el segle V A.C. a Atenes, el primer que, sense menysprear el poder coercitiu de les lleis, assenyalà al seu "Areopagític" que "*men who are badly reared will venture to*

transgress even laws which are drawn up with minute exactness" (Isòcrates 1982: 131), cosa que experiències com la dissortada Constitució de Weimar o l'estat de **corrupció** generalitzada de l'Estat espanyol actual semblen corroborar. Així, **Isòcrates**, sense renunciar al "*punishment*" i al "*watchfulness*" (Isòcrates 1982: 133), necessaris perquè si no fins i tot els virtuoses es corrompen, proposa l'**educació** com a garantia última del bon funcionament institucional. Sense els valors adequats, entén, cap llei és **garantia**. I això ens retorna als cants de sirena de la reforma constitucional.

La composició demogràfica d'Espanya, siguin quines siguin les lleis, és la d'una majoria esclafant de **cultura castellana**, educada en la cultura política del jacobinisme, la negació de la plurinacionalitat i la supremacia de tot allò que és castellà com a elements "comuns". La **majoria política** de més de dos terços del parlament espanyol de PP, PSOE i UPyD deixa poc marge a altres interpretacions. Suposant que aquesta majoria esclafant acceptés modificar la constitució espanyola per tal que reconegués la plurinacionalitat de l'Estat, cosa impensable perquè tots tres partits hi estan radicalment en contra, i que aquesta majoria esclafant estigués disposada a crear uns **contrapesos nacionals** que suposarien la pèrdua formal de la seva **hegemonia** sobre l'Estat, encara hi hauria el problema de l'**educació política** de la gran majoria de la població. Difícilment la majoria del poble castellà acceptaria un ordenament d'aquestes característiques, que seria percebut com una imposició catalana, combatut i finalment destruït, d'una manera o una altra, com el cas de la constitució de Weimar exemplifica. A més, qualsevol esclatxa legal seria utilitzada per l'**oligarquia** que controla l'Estat per inutilitzar els preceptes i mecanismes de control establerts legalment, com ha succeït amb coses com el terme "nacionalitat" i la disposició addicional tercera de l'Estatut.

El catalanisme històric, en el seu afany de trobar alternatives nacionalment acceptables a la separació s'ha entossudit a modificar Espanya. Aquestes alternatives "realistes" a la independència s'han demostrat, de fet, impossibles. Però és que a part d'impossibles, potser no eren adequades. La cultura política castellana és d'una manera determinada i l'estat que desitja Castella respon a aquesta cultura. Realment, els catalans no tenim dret a obligar-los a ser d'una altra manera. Tanmateix, sí que tenim dret a no acceptar ser **assimilats**. Les classes dominants de l'Estat han tingut temps d'impulsar un **canvi educatiu** que permetés un

acomodament plurinacional per a Catalunya. Lícitament, s'han negat a fer-ho. Això condueix els catalans a una elecció: voleu que Catalunya sigui un estat independent?

Bibliografia

Almirall, Valentí 1979. *Lo catalanisme*, Barcelona: Edicions 62/"La Caixa"

Isòcrates 1982. "Aeropagiticus" a *Isocrates in Three Volumes*, Harvard University Press

Madison, James 2012. "The Federalist Papers" a *The Constitution of the United States of America and Selected Writings of the Founding Fathers*, New York: Barnes&Noble

Prat de la Riba, Enric 1978. *La nacionalitat catalana*, Barcelona: Edicions 62/"La Caixa